

Sune Christian Pedersen: *Ord i sigte. Optisk telegrafi i Danmark 1794-1862*. Skrifter fra Post & Tele Museum, 3. (Post & Tele Museum, 2000). 120 s., 250 kr.

Det er en flot lille bog med gode farveillustrationer til en måske lovlig høj pris, Sune Christian Pedersen, der er ung musumsinspektør på Post & Tele Museum i Købmagergade i København, her fremlægger. Den beretter indgående om et lille, forholdsvis kortvarigt kapitel på godt 60 år i det danske kommunikationssystemets historie, den optiske telegraf. Den var en fransk, militær opfindelse, der havde til hensigt at befordre en hurtigere kommunikation af meddelelser, end beredne kurerer kunne yde. Her i Danmark blev den optiske telegraf især til gavn for militæret, flåden og postvæsenet.

Den optiske telegraf fandt sin inspiration i de store krigsflåders kommunikation ved hjælp af flagning. Den franske søhelt de Courrejolle havde i 1780'erne haft held til at udmanøvrere engelske flådeskibe ved den tyrkiske kyst ved hjælp af et simpelt telegrafsystem. Den franske opfinder Claude Chappe udviklede i årene 1791-93 en brugbar optisk telegraf. Allerede i 1794 optog Danmark forsøg med en sådan indretning. Den første anvendelse af optisk telegrafi var militær: Admiralitetet nedsatte i 1797 en signalkommission, der blandt andet udarbejdede en stor signalhåndbog med 1299 forskellige signaler, der betegnede tal som kunne afkodes via håndbogen. Tanken var især, at der skulle kunne signaliseres til skibsfarten. Det hele tog fart i 1801 før og efter Slaget på Rheden. Der blev af Ingeniørkorpset anlagt to linjer, fra Spodsbjerg over Kronborg, København og Fakse til Sneglehøj nær Møns Klint og fra København over Sjælland, Storebælt og Fyn til Als, ned i Slesvig og til

Gottorp. Den sidstnævnte linje havde 23 stationer. Siden blev der i 1810 tilføjet en nordjysk forbindelse fra Skagen ned over Djursland og Helgenæs, over Samsø til Røsnæs og Kalundborg. Hovedstationerne fik en litterær og en søkyndig bestyrer. I 1848 genoprettedes en forbindelse fra Nyborg til Bøjden med kontakt til Fynshav på Als og videre til Sønderborg for at kunne kommunikere taktiske beslutninger hurtigt til hertugdømmerne.

Hovedingredienserne i den optiske telegrafi var skibsmastelignende indretninger med klapper, der ved snoretræk kunne vippe i vandret position og nedad samt ikke mindst kikkerter og en kodeordbog. Der blev dog også udviklet simplere former bestående af en pæl med en vippearms. Det var naturligvis essentielt, at der blev anlagt stationer med kikkertafstands mellemrum, således at budskaberne kunne videresendes. Disse stationer krævede igen et mandskab og anlæg og vedligehold af bygninger og master. Derfor var et optisk telegrafnet en ganske stor investering, selv om der anlagdes både hovedstationer og poster, der kunne passes af få mænd. Driftsomkostningerne må have været betydelige. Det er en af de få ting, Sune Christian Pedersen ikke belyser. I 1814 nedlagdes i alle tilfælde det meste af det optiske telegrafnet igen, og der blev kun vedligeholdt et civilt net over Storebælt med stationer i Korsør, på Sprogø og i Nyborg. Det var de vigtigste stationer, og den engelske flåde søgte da også at ødelægge stationerne i Korsør og på Sprogø. Treårskrigen gjorde igen optisk telegrafi aktuel, men regeringen var noget valen med at udbygge et optisk telegrafnet igen, da den elektriske telegraf allerede blev bragt i forslag. Efter indførelsen af den første elektriske telegraf i 1854 bredte trådtelegrafen sig hurtigt, og i 1862 nedlagdes også bælttelegrafen, og systemet ophør-

te reelt med at have betydning, selv om hæren så sent som i 1877 legede med tanker om at benytte optisk signalisering.

Sune Christian Pedersen stiller relevante spørgsmål om emnet: Hvilke budskaber blev sendt med telegrafene? Levede telegrafene op til forventningerne? Gjorde den en forskel? Den optiske telegraf tjente væsentligst militære og interne postale formål. Det fremgår af de bevarede telegrafprotokoller. Antallet af private meddelelser var beskedent i forhold til den elektriske telegrafs tid. Allerede i 1801 bevirkede telegrafene, at der kom meldinger forud om den engelske flådes kurs mod København. Det gav nogle dags tid til forberedelser, uden at det bragte Danmark nogen sejr i opgøret. Man kunne kun konstatere, at flåden var på vej ned i Øresund, men ikke om målet var København eller et mål i Østersøområdet. Men telegrafene virkede, og da englænderne kom igen i 1807, gjorde de sig som nævnt en del anstrengelser for at ødelægge de optiske telegrafposter. Også under Treårskrigen spillede den optiske telegraf en vigtig rolle. Der blev sendt både krigsrapporter og vigtige angrebsordrer. Kun telegrafforbindelsen over Storebælt blev som nævnt vedligeholdt i fredstider, og det indskrænkede i sig selv den civile brug af teknologien. Bælttelegrafene tjente oftest til at sende besked i forvejen om, hvilke poster der blev sendt over bæltet. Sune Christian Pedersen konkluderer, at telegraferne

gjorde en forskel. Deres betydning blev væsentligst militær, og det er i krigsperioderne, at nettet udbygges. Og så kom trådtelegrafene. Man forstår, at optisk telegrafi indebar drift af et tungt apparat, der kun kunne sende et begrænset antal beskeder. Det blev måske, som Sune Christian Pedersen påpeger, forsømt at gøre befolkningen interesseret i indretningen. Det blev ikke forsøgt at skabe et landsdækkende netværk til civil telegrafi. Men havde der kunnet skabes en bæredygtig økonomi i et sådant projekt? Det overvejer Sune Christian Pedersen ikke.

Bogen oplyses i forordet ud over en introduktion til et kommunikationsmiddel fra før elektricitetens tidsalder også at være et kommenteret katalog til en lille særudstilling på Post & Tele Museum. Det er vel nærmere en introduktion til nævnte udstilling. Genstandene opregnes og kommenteres i alle tilfælde ikke nummer for nummer. Det gør for så vidt kun bogen mere læseværdig. Sune Christian Pedersen fremlægger på udmærket vis den optiske telegrafis teknologi, kodebøgerne og de budskaber, der blev sendt. Der er også gode kort over stationernes placering. Der er gjort en god indsats for at belyse et hjørne af dansk kommunikations historie, der havde sin tid og derefter blev overhalet af den tekniske udvikling. En god lille bog, med andre ord, der sikkert vil forblive et standardværk om dette emne.

*Steffen Elmer Jørgensen*

## DET 20. ÅRHUNDREDE

Jørgen Fink: *Storindustri eller middelstand*. (Aarhus Universitetsforlag, 2000). 372 s., 298 kr.

Jørgen Finks værk om den første store konflikt i Det konservative Folkeparti er både spændende og uhyggelig læsning.